

E-ISSN 2645-9132

Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi 1997-2020, yazar Elif Sobi (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021), 188 sayfa. ISBN: 978-625-8031-32-4

İbrahim KURT | <https://orcid.org/0000-0001-6829-8841> |
ank_ibrahimkurt@hotmail.com

Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/007x4cq57>

Öz

Bu araştırmada 2021 yılında Elif Sobi tarafından kaleme alınan “Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi 1997-2020” başlıklı çalışmanın değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Kitap kritiği konusunda bu çalışmanın seçilmesinin temel nedeni, İlahiyat ve İslami İlimler fakültelerinin son yıllarda niceliksel olarak artışı, bununla birlikte öğretim üyeleri ve istihdam kurumlarının bu artışın niteliğe yansımadağı konusundaki eleştirileri etkili olmuştur. Çünkü bu çalışma tam da bu temel soruna odaklanmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde ülkemizde 1997-2010, ikinci bölümünde ise 2010-2020 yılları arasında yüksek din öğretimi özelinde yaşanan siyasi ve eğitim açılarından gerçekleşen değişim ve dönüşümler çeşitli açılardan değerlendirilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise yüksek din öğretiminin geleceği tartışılmış ve önerilerle çalışma son bulmuştur. Literatüre bakıldığında yakın dönem yüksek din öğretimi konusunda bu denli kapsamlı çalışmaya rastlanılamamıştır. Çalışma, yakın dönem yüksek din öğretimini eğitim tarihi tarzında ele almakta, siyasetin eğitime olumlu veya olumsuz etkileri bakımından ilgili dönemler çeşitli açılardan değerlendirilmektedir. Bu itibarla çalışmanın alanda çalışma yürüten akademisyenlere, lisans ve lisansüstü öğrencilere kaynak eser niteliğinde olduğu söylenebilir. Çalışmada oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullanılmış, ele alınan konular güncel çalışmalarla da desteklenmiştir. Yazarın doktora tezinden ürettiği çalışmanın metodolojisi açıkça ifade edilmiş ve araştırma süreci bu çerçevede şekillendirilmiştir. Çalışma, kapsamı itibarıyla 1997-2020 yılları yüksek din öğretimini konu alsada din öğretiminin sistemli ilk kaynağını ifade

eden medrese eğitimine değinmemesi bir eksiklik olarak ifade edilebilir. Bununla birlikte çalışmanın alanda yürütülecek çalışmalara kaynaklık edecek olması, içerisinde yüksek din öğretiminin geleceğinin tartışılması, siyaset gibi konjonktürel bir çerçevede eğitim sistemi ile ilgili iddialı söylemlerde bulunulması ve oldukça zengin bir içeriğe sahip olması açılarından önemli ve okunmaya değer olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler

Felsefe ve Din Bilimleri, Din Eğitimi, Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi, Kitap Değerlendirmesi.

Atıf Bilgisi

Kurt, İbrahim. “Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi 1997-2020”. *ULUM Dinî Tetkikler Dergisi* 6/2 (Aralık 2023), 319-334.

<https://doi.org/10.54659/ulum.1379451>

Geliş Tarihi	21.10.2023
Kabul Tarihi	12.12.2023
Yayın Tarihi	31.12.2023
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı - Turnitin
Etik Bildirim	ulumdergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

**The Higher Religious Education in Turkey 1997-2020, writer Elif Sobi
(Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021), 188 pages. ISBN: 978-625-8031-32-4**

İbrahim KURT | <https://orcid.org/0000-0001-6829-8841> |
ank_ibrahimkurt@hotmail.com

Presidency of Religious Affairs, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/007x4cq57>

Abstract

This research aimed to evaluate the study titled "Higher Religious Education in Turkey 1997-2020" written by Elif Sobi in 2021. The main reason for choosing this study on book criticism is the quantitative increase in the faculties of Theology and Islamic Sciences in recent years, as well as the criticism of faculty members and employment institutions that this increase is not reflected in quality. Because this study focuses exactly on this fundamental problem. In the first part of the study the political and educational changes and transformations that took place between 1997-2010 and in the second part, especially in higher religious education between 2010-2020 were evaluated from various perspectives. In the study, the political and educational changes and transformations experienced in higher religious education in our country between 1997-2010 and 2010-2020 were evaluated from different perspectives. In the third part of the study, the future of higher religious education was discussed and the study ended with suggestions. When we look at the literature, such a comprehensive study on recent higher religious education has not been found. Therefore, the study seems to be a reference work for undergraduate and graduate students who deal with the issue of recent higher religious education in terms of politics in the style of education history and the positive or negative effects of this politics on education. A very simple and understandable language was used in the research, and the topics discussed were supported by very up-to-date studies since the subject covers the recent period. The research was stated as methodologically appropriate and the

study was conducted in accordance with this process. Although the recent issue of higher religious education was discussed in the research, it would have been appropriate to touch upon madrasah education, which represents the source of higher religious education. As a result, the study will serve as a source for current studies in the field and will serve as a reference source for discussions on the future of higher religious education. In addition, the study is valuable in terms of constituting a source for future studies in the field, discussing the future of higher religious education, and making assertive statements about the education system in a cyclical framework such as politics.

Keywords

Philosophy and Religious Studies, Religious Education, Higher Religious Education in Turkey, Book Review.

Citation

Kurt, İbrahim. “The Higher Religious Education in Turkey 1997-2020”. *ULUM Journal of Religious Inquiries* 6/2 (December 2023), 319-334.

<https://doi.org/10.54659/ulum.1379451>

Date of Submission	21.10.2023
Date of Acceptance	12.12.2023
Date of Publication	31.12.2023
Peer-Review	Double anonymized - Two External It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Ethical Statement	
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	ulumdergisi@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş: Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi 1997-2020

Din eğitimi ve öğretimi özellikle 16. yy’dan bugüne eğitim alanında en sık konuşulan, kendisi hakkında düşünce ve fikir üretilen önemli bir konudur. Ayrıca eğitimin din ve dinî boyutu ülkemizde uzun yıllar tartışılmış, dinî ve siyasi açılardan farklı bakış açılarının değerlendirmelerinden daima etkilenmiştir. Meşrutiyetle birlikte dinî içerikli bir öğretimden din öğretimine geçiş, medrese ve mektep ikilemi, medresenin genel eğitim dışında mekteplerle birlikte öğretimini sürdürmesi, çağın ihtiyaçlarına cevap veremeyişi ve çeşitli sosyal ve siyasi saiklerle medreselerin kapatılması din öğretimi konusunun tartışıldığı önemli odak noktalarıdır. Bununla birlikte 1900 yılında Darülfünûn’un bünyesinde açılan Ulum-u Aliye-i Diniye ve 1924 yılında kurulan İlahiyat Fakültesinin kuruluş amacına uygun gelişim ve süreklilik gösterememesi farklı tartışma alanlarını doğurmuştur. Oysaki Cumhuriyet döneminin başında üniversiteye İlahiyat Fakültesi adıyla geri dönen yüksek din eğitimi, yapı olarak medreseden çok farklı, daha önceki üniversite tecrübesine benzer özellikler taşıyan; ama genelde kendine özgü bir yapıya sahipti. Fakültenin hem kendine özgü yapısı, hem verilen değer ve itibar hem de buna bağlı olarak vaat edebildiği istikbal gibi nedenlerle, akademik açıdan başarılı olmasına rağmen, talebe ilgisizliği yüzünden sürekliliği olamamıştır. Sonuçta 1933 yılından itibaren 1949 yılına kadarki 16 yıl boyunca Türkiye’de örgün anlamda yüksek din eğitimi yapılmamıştır. Bu dönemin Türkiye’deki yüksek din eğitimi açısından bir kayıp dönemi olduğu ileri sürülebilir. Sosyal ve psikolojik gerçeklik niteliği taşıyan bir kurum olan dinin, hem teorik anlamda araştırma konusu olmaktan çıkması hem de pratik hizmetler açısından ihtiyaç duyulan nitelikli personelin yetiştirilememesi neticesini doğuran bu durumu izah etmek oldukça güç görünmektedir.¹

1950’den bu yana din eğitim ve öğretimi konusunda çok çeşitli uygulamalar ve tecrübeler yaşanagelmıştır. Burada ifade edilmesi gereken, din ve din eğitimi-öğretimi konusunun siyasal zeminde tartışma konusu yapılması, din ve din

¹ Zeki Salih Zengin, *Medreseden Darülfünûna Türkiye’de Yüksek Din Eğitimi* (Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları, 2019), 186.

eğitiminin tehdit veya irtica unsuru olarak görülmesi ve konuya salt eğitim açısından bakılmamasıdır.

Bu kısa bilgilendirmeden sonra kitapta yüksek din öğretimi sürecinin ele alındığı tarihin başlangıcı olan 1997 yılına değinmekte fayda vardır. Ülkemizde 1960 ve 1980 yıllarında meydana gelen yönetime el koyma/darbe tecrübelerinin ardından 1997 yılında bu acı tecrübeler tekrar yaşanmış ve dönemin hükümetinin dağılması ve istifasıyla ülkede birçok siyasi, hukuki ve toplumsal değişimler yaşanmıştır. Ülkede yaşanan darbe ve darbe girişimlerine bakıldığında bunların çıkış noktasının din temelli olduğu görülebilmektedir. Nitekim 1997’deki 28 Şubat süreci de “irticaya karşı ayaklanma” süreci olarak ortaya çıkmıştır. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişiminin de “din temelli bir istismar hareketi” tarafından yapıldığı bilinmektedir. Sonuçta din, siyasi ve toplumsal değişimlerde hep istismara uğrayan veya kullanılan bir obje olmuştur. Bu yıllarda meydana gelen darbe girişimleri gelecek yıllardaki muhtemel gelişim, değişim ve dönüşümleri de olumsuz etkilemiş, yenilik ve teknolojiye harcanması gereken siyasi ve toplumsal enerji hep tüketilegelmiştir.

Araştırmanın incelendiği yıllarda da din ve din eğitimi konuları oldukça hareketli görünmektedir. Din alanında “irtica” temelli yaşanan bu postmodern darbe süreci de İlahiyat alanını oldukça olumsuz etkilemiştir. İmam Hatip liselerinde uygulanan 8 yıllık kesintisiz eğitimin orta kısımlarının kapatılması, üniversiteye girişlerde lise mezunlarının önüne çıkarılan katsayı problemi, İlahiyat fakülte kontenjanlarının oldukça azaltılması, ikinci öğretimlerin kapatılması, kız öğrencilerin başörtüsü ile fakülteye girmelerinin yasaklanması bu dönemin din öğretimi alanında oluşturduğu problemlerden bazılarıdır. Tüm bunlarla birlikte 2004 yılından bugüne nicelik açısından oldukça önemli artışların olduğu, her ilde açılan İlahiyat programları, İlahiyat ön lisans programları ve İLİTAM’lar, kontenjanların aşırı şekilde artırılması hususları, önceden yaşanan problemlerin bugün farklı bir boyutta yeni problem alanlarının doğmasına etki eden unsurlar olduğu söylenmelidir.

Çalışmanın temel problemi; “Söz konusu dönem içerisinde yaşanan hızlı siyasi değişimlerin ve buna paralel olarak şekillenen eğitim politikalarının, din eğitimine ve özellikle yüksek din öğretimine yansımalarının neler olduğu ve buna bağlı olarak

yüksek din öğretimini nasıl bir gelecek beklediği” şeklinde belirlenmiştir. Araştırmanın amacı da “1997-2020 yılları arasında Türkiye’de yüksek din eğitimi konusunda gerçekleşen yasal düzenlemelerin sonucu olarak ortaya çıkan niteliksel ve niceliksel değişim ve dönüşümlerin neler olduğunu ve bunların olumlu-olumsuz sonuçlarını tespit ederek bu sonuçlardan hareketle yüksek din eğitiminin geleceği ile ilgili öngörülerde bulunarak birtakım çözüm önerileri sunmak” olarak ifade edilmiştir. Çalışma; yüksek din eğitimi kurumları kapsamındaki ön lisans ve lisans programları, bu yıllarda meydana gelen hukuki ve mevzuat değişiklikleri ile sınırlandırılmıştır.² Araştırmada veri toplama aracı olarak tek başına nitel desen doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Çalışma üç ana bölümde yapılandırılmıştır. Birinci bölümde; 1997-2009 yılları arasında yaşanan gelişmeler; ikinci bölümde 2010-2020 yılları arasında yaşanan gelişmeler bağlamında yüksek din eğitimi, araştırmanın üçüncü bölümü ise yüksek din eğitiminin geleceği konusuna ayrılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde; 1997 yılında gerçekleşen postmodern darbe süreci, darbenin alt yapısında yer alan MGK kararları, koalisyonlar ve Adalet ve Kalkınma partisinin kurulma süreçleri incelenerek 1997-2009 yıllarında meydana gelen eğitim ve yüksek din eğitimi konusundaki dönüşümler ifade edilmiştir. Yazar bu dönemin genel fotoğrafını koymak üzere tablo ve istatistiklerden oldukça yararlanmışır.

1997-2020 yılları arasında 8 yıllık zorunlu eğitim, İmam-Hatip ortaokullarının kapatılması, katsayı adaletsizliği, başörtüsü gibi hususlar bu yıllarda din eğitim ve eğitimi açısından ortaya çıkan temel problemler olarak ifade edilebilir. Örgün din eğitiminin yanında bu süreçten olumsuz etkilenen bir başka kurum ise hafızlık Kur’an kursları olmuştur. Sekiz yıllık zorunlu eğitime geçişle birlikte hafızlık kurslarına sadece ilköğretimden mezun olanların kayıt olabilmesi, ülkede önemli bir zaman diliminde hafızlık eğitimini sekteye uğratmış, bu kurslardaki hafızlık öğrenci sayıları oldukça azalmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünü 2010-2020 yılları arasında yaşanan gelişmeler bağlamında yüksek din eğitimi konusu oluşturmaktadır. Çalışmanın bu

² Elif Sobi, *Türkiye’de Yüksek Din Eğitimi* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021), 18.

bölümünde ilgili yıllar arasında siyasetin eğitime etkileri, eğitim ve yüksek din öğretimindeki değişim ve dönüşümler merkeze alınarak yüksek din öğretimi konusu incelenmiştir. Bu yıllarda çözüm süreci, gezi parkı olayları, 17-25 Aralık operasyonları, yolsuzluk ve rüşvetle mücadele, 15 Temmuz Hain Darbe Girişimi gibi konular siyasetin başlıca gündemini oluşturmuştur. Siyasi ve sosyal içerikli her bir gündem veya problem, kurumların iş ve işleyişine doğrudan etki edebilmektedir. Bu yıllarda 5 farklı Milli Eğitim Bakanı değişmiş, bu hızlı değişim eğitim alanına birçok açıdan olumsuz etki oluşturmuştur. Hemen hemen her bir Bakanın değişimiyle değişen/güncellenen sınav sistemleri bu olumsuzluğun örneklerinden biri olarak ifade edilebilir. Bu yıllarda eğitim açısından olumlu değişikliklerin de olduğu söylenmelidir. Eğitimde bilişim teknolojilerinin kullanılması konusunda Fatih projesi, ardından öğrencilere tablet dağıtımına buna örnek olarak verilebilir. Olumlu bir başka değişiklik ise 4+4+4’lü sistemin getirilmesi, eğitimin kademelere ayrılması olmuştur. Bu sayede 1997 yılında kapatılan İmam Hatip ortaokullarının tekrar açılmasına olanak sağlanmıştır. Bunun yanında ortaokul ve liselerde seçmeli Kur’an-ı Kerim, Hz. Muhammed’in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersleri eklenmiştir. 2010-2020 yılları arasında önlük ve üniforma zorunluluğu ve Andımızın kaldırılması, dersanelerin kapatılması, genel liselerin Anadolu Liselerine dönüştürülmesi, proje okullarının yaygınlaştırılması, SBS sınavının yerine TEOG’un, YGS ve LYS sınavlarının yerine ise TYT ve AYT’nin getirilmesi ilgili yıllarda gerçekleşen bir diğer değişikliklerdir.

Bu yıllarda özellikle meslek liselerinde öğrenim gören öğrencilerin sadece kendi alanları ile ilgili bölümlere giriş yapabilmekte, diğer alan tercihlerinde ise öğrenciler önlerinde katsayı sorunuyla karşı karşıya kalıyorlardı. Bu yıllarda gerçekleşen temel noktalardan biri de katsayı adaletsizliğinin kaldırılması olmuştur. Bununla birlikte özellikle 2000’li yıllarda oldukça artan başörtüsü yasağı nedeniyle birçok öğrencinin eğitim hakkı engellenmişti. Bu yıllar arasında belki de eğitimde en temel ve kronik problem olan başörtüsü yasağı kaldırılmıştır. Bu dönemler, 2000 öncesi döneme göre nispeten istikrarlı, gelecek perspektifi adına bazı önemli adımların atıldığı, toplumun ilgi, istek ve durumunun eğitim alanına yansıtıldığı dönem olarak ifade edilebilir. Görüldüğü üzere siyasi gelişme ve değişmelerin her

biri eğitime doğrudan etki etmiştir. Bu etkilerin bazıları sancılı, bazıları olumlu bazıları da olumsuz etkileri bünyesinde barındırabilmiştir.

Çalışmada temel eğitim ve ortaöğretimde yaşanan değişimler yanında bu yıllar arasında yüksek din öğretimi alanında yaşanan gelişmeler de ifade edilmiştir. 2010 yılından 2020 yılına kadar yüksek din öğretiminde önemli niceliksel değişimler meydana gelmiştir. Bu yıllar arasında İlahiyat Fakülteleri ve kontenjanlarının kontrolsüz artışı beraberinde öğrenci profilini değişmesi, fakültelerin eğitim-öğretim süreçlerindeki kalitesinin düşmesi, mezunların istihdam problemi, öğretim elemanı yetersizliği, fiziki imkân yetersizlikleri gibi birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu durumu şu istatistiki veriler ifade eder niteliktedir. 1982 yılında mevcut İlahiyat Fakültesi sayısı 8 iken bu sayı 2007 yılına kadar 22 olarak devam etmiş, bugün itibarıyla ise bu sayı 100'ü geçmiştir. Bununla birlikte 1997-2008 yılları arasındaki İlahiyat fakültelerinin toplam kontenjanı 21.930 iken sadece 2020 yılı için belirlenen kontenjan ise 19695 olmuştur. Bu fakültelerin 11 yıl içerisinde aldığı kontenjan ile sadece bir yıl içinde aldığı kontenjan neredeyse birbiri ile aynıdır. 2021 yılında bu kontenjan 19753, 2022 yılında da 19139 olarak belirlenmiştir. Sonuçta sadece 2021-2022 eğitim-öğretim döneminde İlahiyat, İslami İlimler, Arapça ve İngilizce İlahiyat programları ve İLİTAM programları dâhil toplam kontenjan 25.953 olmuştur. Kontenjanların artışının olumsuz etkilerini anlayabilmek adına İlahiyat programını kazanan bir öğrencinin sınavda yaptığı netleri anlamak yeterli olacaktır. 2021 yılında İlahiyat/İslami İlimler programını en düşük puanla kazanan öğrencinin TYT-AYT sınavlarında elde ettiği başarı 200 sorudan 48 nettir. Ayrıca MTOK kapsamında hafız bir öğrencinin İslami İlimler fakültesine kayıt yaptırabilmesi için TYT-AYT'den toplam 39.75 net yapması yeterlidir. Ortalama bir İHL mezununun ortalama bir İlahiyat fakültesine kayıt yaptırabilmesi için TYT-AYT'den yapması gereken ortalama net sayısı ise 48 ile 52 net aralığıdır.³ Oysaki 1990 ve 2000'li yıllarda

³ İbrahim Kurt, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yüksek İhtisas Eğitiminin Müftü-Vaiz Yeterlikleri Açısından Değerlendirilmesi* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 62.

bir öğrencinin ilahiyat fakültesine girebilmek için yapması gereken net sayısı Tıp ve Hukuk fakültesini kazanabilmekle eşdeğerdi.⁴

Nitelikle nicelik arasında ciddi bir ilişki bulunmaktadır. İlahiyat fakültelerinin ve kontenjanların artışı öncelikle öğrenci profilini etkilemiş, akademik başarısı daha düşük, öğrenim alma konusunda isteksiz, fakülteye yalnızca mesleki kaygılar için devam eden ve öğrenim gördüğü fakültenin üzerine yüklemiş olduğu dini ve ahlaki sorumluluğun farkında olmayan öğrencilerin bu fakültelerden mezun olmasına sebep olmuştur. Fakültelerde verilen eğitim bu duruma bağlı olarak mezun olma ve mezun etme çabasına dönüşmüş, değerlendirmelerin çoktan seçmeli test şeklinde yapılmasıyla da çoktan seçmeli sınav için uygun olmayan derslerden bile öğrencilerin bu sayede başarı gösterdiği görülmüştür. Sonuç itibariyle öğrenci kontenjanlarının arttırılmasıyla birlikte yüksek din öğretiminde öğrenci profili, akademik başarı, çalışma isteği, önceki öğrenmeleri, motivasyonu ve zihniyeti, bilgi ve inanç bakımından beslendiği kaynaklar gibi birçok unsur sayısal artışla birlikte niteliksel olarak düşüş yaşamıştır. Bu kontrolsüz artıştan kaynaklanan problemleri istihdam kurumu olan DİB’de 2017-2021 stratejik raporunda ifade etmiş ve bu durumu niteliğin önündeki tehditlerden biri olarak zikretmiştir.⁵

Bu dönemde ayrıca ifade edilmesi gereken diğer bir nokta ise İLİTAM sorunudur. İLİTAM programları haddizatında örgün eğitime ulaşmaya imkânı olmayan din görevlilerine lisans diploması hakkı sunmak amacıyla kurulmuş bir programdır. Bir ihtiyacın karşılanması amacıyla kurulan İLİTAM programlarının sınavlarının uzaktan veya test usulünde yapılması, öğretim üyeleriyle etkileşimin sağlanamaması, derslerin uzaktan veya sadece materyal paylaşımıyla yürütülmesi gibi nedenlerle istenen kalite ve verimliliği örgün eğitim kadar sağlayamadığı söylenmelidir. Bugün Türkiye genelinde 105 ilahiyat fakültesinin var olduğu, bununla birlikte hafızlara bu programlarda öncelik verilmesi gibi durumlar

⁴ basarisiralamalari.com, “DGS İLİTAM programı kontenjan ve puanları”, *DGS İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM)* (01 Eylül 2021), 1; Sobi, *Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi*, 117; Yüksek Öğretim Kurumu, “Yök Atlas Rehberi”, *TYT-AYT Net Sihirbazı* (09 Ocak 2021), 1.

⁵ Sobi, *Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi*, 113; Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), *Diyanet İşleri Başkanlığı 2017-2021 Strateji Raporu* (Ankara: DİB Yayınları, 2017), 44.

nedeniyle İLİTAM programlarının kuruluş şartları ortadan kalkmıştır denilebilir. Kuruluş amacında sadece din görevlilerine yönelik olan bu programa kurum dışından da kayıt yaptırılabilir. Bu durumun örgün lisans eğitiminin tahfif edilmesi, İlahiyat Fakültelerinin açık öğretim fakültelerine dönüştürülmesi gibi birçok olumsuz yansımaları bulunmaktadır. Yapılan alan araştırmalarında tüm paydaşlar bu olumsuzluğu açıkça ifade etmektedir.⁶ Bugün bakıldığında Türkiye’de her ilde İlahiyat ve İslami İlimler fakülteleri bulunmakta ayrıca hafız olanlara da MTAK kapsamında öncelik verilmektedir. Dolayısıyla İLİTAM’ların kuruluş süreçlerindeki durum ve şartlar bugün ortadan kalkmıştır denilebilir.⁷

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise yüksek din öğretiminin yapısal ve sayısal dönüşümü ve geleceği tartışılmış, yüksek din öğretimi alanında verilen mezunların istihdam problemini daha fazla artıracakı öngörülmüştür. Bu bölümde bir diğer tartışma konusu öğretim üyelerinin ders yüklerinden dolayı akademik çalışmaya fırsat bulamaması üzerinden yürütülmüştür. Bu tartışmada kontenjanlar ileriki yıllarda artmayıp mevcut şekilde devam etse bile öğretim üyelerinin eğitim-öğretim süreçlerindeki yoğunluklarından dolayı akademik çalışmaya fırsat bulamaması üzerinden ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere niceliksel artış birçok problemi beraberinde getirebilmiştir.

Bu bölümde yüksek din öğretiminin yapısal anlamda değişiminin gerekli olduğu vurgulanmış, tek tip eğitimin onlarca istihdam alanına nitelikli personeli temin edemeyeceği paydaşların görüşlerine atıfta bulunarak ifade edilmiştir. İlahiyat programları incelendiğinde temel ve teorik düzeyde tek tip bilgi birikiminin olduğu, programların günümüz istihdam alanlarına yönelik kurgulanmadığı, bundan dolayı

⁶ Ali Rıza Gül, “Açıköğretim İlahiyat Programları: Problemler ve Çözüm Önerileri”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/3 (2017), 1915; Ahmet Sayım, *İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinin Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi Programları Hakkındaki Görüşleri* (Samsun: Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 89; Muhammet Fatih Genç, “İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri Örneğinde Din Eğitiminde Kalite Sorunu”, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 7 (2019), 161; Ekrem Demirli, “Asırlık Bir Müktesebat Yok Olmadan: İlahiyat Fakültelerini Açıköğretim Fakültesi Yapmak”, *Düşünce Mektebi* (2019), 2; Talat Alp Bayraktutan, *İlahiyat Lisans Tamamlama (İlitam) Programına İlişkin Öğrenci Görüşleri (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Örneği)* (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 133.

⁷ Kurt, *Dini Yüksek İhtisas Eğitimi*, 230.

da istihdam alanlarının aradığı yeterliklere göre eleman yetiştirme konusunda bazı eksikliklerin olduğu görülebilmektedir.⁸ İlahiyat lisans programının genel bir ilahiyat eğitimi vermek üzere kurgulandığı, İlahiyat fakültesi mezunlarının büyük ölçüde DİB ile ilgili görevlerde istihdam edildiği gerçeğinin programa pek fazla yansıtılmadığı söylenebilir. Söz konusu programlara bakıldığında yaygın din eğitimi ve din hizmetlerine yönelik bir iki dersin dışında herhangi bir derse yer verilmediği, dolayısıyla bu programın istihdam alanlarının gereklerini dikkate alacak şekilde yapılandırılmadığı ifade edilmelidir.⁹ Dolayısıyla yüksek din öğretiminde bölümlenme/uzmanlaşma, buna bağlı olarak da programın bu uzmanlaşma çerçevesinde tekrar gözden geçirilmesi, özellikle de programın hazırlayıcıları, uygulayıcıları ve istihdam edicileri olarak kurumların bir araya gelerek fikir alışverişinde bulunmaları yüksek din öğretiminde gelecek yıllar adına oldukça önemlidir.

Sonuç

Din ve din eğitimi-öğretimi konusu ülkemizde en fazla tartışılan konular arasında yer almaktadır. Bu tartışmalar genellikle birbirine zıt kutuplar tarafından yapılmakta olup bir grup din öğretimini laikliğe karşı bir tehdit olarak algılayıp din öğretiminin zorunluluğunu tartışmakta, diğer bir grup ise din öğretiminin doktriner/inanç temelli verilmesini isteyerek dinî öğrenme yaklaşımı çerçevesinde bir öğretim ortamı isteyebilmektedir. Tüm bu düşünceler karşısında bugün din öğretiminin mezhepler üstü oluşu ve kültürel/insani/hukuki vb. açılardan zorunlu oluşunu tartışmanın fayda vermeyeceği ifade edilmelidir. Eğitimin siyasi iradeden bağımsız olamayacağını tarihi tecrübeler bize göstermektedir. Burada önemli olan tarihten ders çıkarmak ve yapılan yanlışlara bir daha düşmemektir. İşte tam da bu

⁸ Ahmet Koç, “Vaizlerin Sahip Olması Gereken Temel Nitelikler ve Bunların Kazandırılmasına Yönelik Sorumluluklar”, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*, ed. Diyanet İşleri Başkanlığı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 2/279.

⁹ Mehmet Korkmaz, “Vaizlik Eğitimi Açısından İlahiyat Lisans Programlarının Değerlendirilmesi ve Bir Sertifika Programı Önerisi”, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*, ed. Diyanet İşleri Başkanlığı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013), 2/345.

noktada elinizdeki eser yüksek din öğretimi konusunu tarihi verilerle incelemektedir.

Literatür incelendiğinde son dönem yüksek din öğretimi alanında pek az çalışmanın bulunduğu, bu çalışmaların ise genellikle sempozyum bildirisi, araştırma makalesi tarzında olduğu görülmektedir. Doktora tezinden üretilen bu çalışma ise yakın dönem yüksek din öğretiminin serüvenini siyasi, eğitim ve özelde yüksek din öğretimi açısından eğitim tarihi tarzında incelemektedir. Buradan hareketle eserin alanda önemli bir boşluğu doldurduğu ve din eğitimi alanında çalışma yürüten akademisyenler ve lisansüstü öğrenciler için kaynak niteliği gördüğü söylenmelidir.

Çalışma, araştırma tarihlerini 1997-2009, 2010-2020 yılları olarak ayırmıştır. Bu tarih aralıklarının yüksek din öğretimi açısından ayırımın önemli olduğu söylenmelidir. Çünkü anılan yıllar arasında yüksek din öğretimi konusunda neredeyse uçurum bulunmaktadır. Sonuçta her iki dönemde de yüksek din öğretimi farklı süreçlerden geçmiş, bünyesinde çeşitli problemleri barındırabilmiştir. Bugün gelinen noktada 1997-2009 yılları arasındaki olumsuzluğun yön değiştirdiği, nicelikten kaynaklanan nitelik problemlerinin daha görünür olduğu ifade edilmelidir. Çalışmada araştırmanın konusu itibarıyla genelde yakın dönem (1990 ve sonrası) kaynakları kullanılmış, ayrıca internet kaynaklarından da sıklıkla yararlanılmıştır. Çalışmada söz edilen konuların anlaşılabilirliğinin sağlanması için sıklıkla tablolardan da yararlanılmıştır.

Çalışmada sade, akıcı, objektif ve akademik bir üslup kullanılmış, kronolojiye önem verilmiştir. Bunun yanında çalışmada veri toplama yöntemi olarak tek başına doküman incelemesinin kullanılması kanaatimizce çalışmanın çok yönlü betimlenmesini zorlaştırmaktadır. Bu yönüyle çalışmanın eksik kaldığı söylenebilir. Çünkü çalışma aynı zamanda bir doktora tezidir. Doktora çalışmalarında her ne kadar tek bir veri toplama aracı kullanılabilirse de teamül olarak bu durum uygun görünmemektedir. Buradan hareketle çalışmanın karma yöntemle göre yapılandırılması araştırmanın niteliğini artırabilirdi. Çünkü tek başına nitel araştırmalar tahmin ve genelleme konusunda, tek başına nicel araştırmalar ise ayrıntı ve derinlik konusunda eksik kalabilmektedir.

Çalışma ile ilgili ifade edilmesi gereken diğer bir nokta ise geçerlik ve güvenilirlik konusuna değinilmemesidir. İhtimal ki yazar, çalışmanın nitel desene göre yapılandırılmasından hareketle geçerlik ve güvenilirliğe değinmeye ihtiyaç duymamıştır. Halbuki literatürde nitel araştırmalar için de geçerlik ve güvenilirliğin önemli olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla nitel bir çalışmada genel olarak geçerlik; inandırıcılık ve aktarılabirlik, güvenilirlik ise inandırıcılık ve aktarılabirlik kavramları ile açıklanabilmektedir. Sonuçta çalışmanın aynı zamanda bir doktora tezi olması, bir anlamda geçerlik ve güvenilirliğe değinmeyi gerekli kılmaktadır. Çalışma ile ilgili değinilmesi gereken bir diğer olumsuzluk ise medrese eğitimine değinilmemesidir. Bu durum her ne kadar araştırmının sınırlılıklar bölümünde ifade edilse de yüksek din öğretiminin konu edildiği bir çalışmada bu öğretimin ilk sistematik kaynağını ifade eden medrese eğitimine değinilmemesi uygun görünmemektedir. Çalışmanın genelinde fikir ve düşüncelere dipnot verilmesine rağmen, bazı tırnak içi alıntılar ve fikirlere ise dipnot verilmediği olmuştur. (Abdurrahman el-Vekil’in “Gelenek, ölmüşlerin yaşayan ruhudur; gelenekselcilik ise yaşayanların ölmüş ruhu” sözü yüksek din öğretiminin durumuna...) Tüm bunlarla birlikte çalışmanın özgün, başarılı, alana katkı sağlayacak nitelikte bir eser olduğu, alan çalışmalarında kendisine sıklıkla atıfta bulunulacağı, buradan hareketle de kaynak niteliğini taşıdığı rahatlıkla söylenebilir.

Kaynakça | References

- basarisiralamalari.com. “DGS İLİTAM programı kontenjan ve puanları”. *DGS İlahiyat Lisans Tamamlama (İLİTAM)*. 01 Eylül 2021. Erişim 14 Ağustos 2022. <https://www.basarisiralamalari.com/dgs-ilahiyat-lisans-tamamlama-ilitam-2022-taban-puanlari-ve-kontenjanlari/>
- Bayraktutan, Talat Alp. *İlahiyat Lisans Tamamlama (İlitam) Programına İlişkin Öğrenci Görüşleri (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Örneği)*. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Demirli, Ekrem. “Asırlık Bir Müktesebat Yok Olmadan: İlahiyat Fakültelerini Açıköğretim Fakültesi Yapmak”. *Düşünce Mektebi* (2019). <https://www.dusuncemektebi.com/d/177689/asirlik-bir-muktesebat-heba-olmadan-ilahiyat-fakultelerini-acik-ogretim-fakultesi-yapmak>
- Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB). *Diyanet İşleri Başkanlığı 2017-2021 Strateji Raporu*. Ankara: DİB Yayınları, 2017. <https://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/>
- Genç, Muhammet Fatih. “İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri Örneğinde Din Eğitiminde Kalite Sorunu”. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 7 (2019), 145-166. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tudear/issue/46963/589665>
- Gül, Ali Rıza. “Açıköğretim İlahiyat Programları: Problemler ve Çözüm Önerileri”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 21/3 (2017), 1905-1940. <https://doi.org/10.18505/cuid.349060>
- Koç, Ahmet. “Vaizlerin Sahip Olması Gereken Temel Nitelikler ve Bunların Kazandırılmasına Yönelik Sorumluluklar”. *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*. ed. Diyanet İşleri Başkanlığı. 2/267-282. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Korkmaz, Mehmet. “Vaizlik Eğitimi Açısından İlahiyat Lisans Programlarının Değerlendirilmesi ve Bir Sertifika Programı Önerisi”. *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*. ed. Diyanet İşleri Başkanlığı. 2/335-354. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Kurt, İbrahim. *Diyanet İşleri Başkanlığı Dini Yüksek İhtisas Eğitiminin Müftü-Vaiz Yeterlikleri Açısından Değerlendirilmesi*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.

Sayım, Ahmet. *İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyelerinin Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi Programları Hakkındaki Görüşleri*. Samsun: Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Sobi, Elif. *Türkiye’de Yüksek Din Öğretimi*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021.

Yüksek Öğretim Kurumu. “Yök Atlas Rehberi”. *TYT-AYT Net Sihirbazı*. 09 Ocak 2021. Erişim 14 Ağustos 2022. <https://yokatlas.yok.gov.tr/netler-tablo.php?b=20041>

Zengin, Zeki Salih. *Medreseden Darulfünûna Türkiye’de Yüksek Din Eğitimi*. Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları, 2. Basım., 2019.